

Kiss Gábor

Keresztury Dezső és Zalaegerszeg

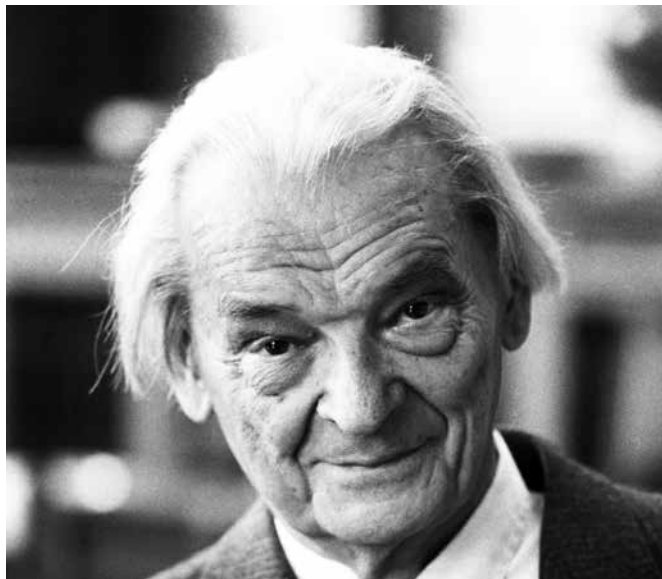
Egy különleges kapcsolat krónikája

Keresztury Dezső Zalaegerszegen született, 1904. szeptember 6-án, a mai Mártírok útja és Kazinczy tér sarkán álló épületben, melyet apja, a jónevű és vagyonos ügyvéd építtetett át a ma ismert formájára.

Hogy olyan magasra jutott a szellemi életben, igen nagymértékben köszönhető az édesapjának, Keresztury Józsefnek, aki az 1867-es kiegyezést követő fellendülés jellegzetes karaktere volt. Gazdálkodó családba születve, parasztyermekként kezdte iskoláit, gimnáziumot, majd egyetemet végzett, széleskörű human és természettudományos ismeretekkel rendelkezett, s modern világszemlélettel megáldva tért haza szülőföldjére, ahol rögtön bekapcsolódott a közéletbe: írt a helyi lapokba, sportegyesületekben működött, közben ügyvédi praxist kezdett, művelte a birtokát, anyagilag is gyarapodott. A gyermekeit gondosan nevelte, gyakran olvasott nekik, illetve ösztönözte is őket erre. A fiai – miután a városban viszonylag kevés könyvhöz lehetett hozzájutni – saját kölcsönkönyvtárat is létrehoztak az otthoni könyvtárból.

A harmadik gyermekként született Dezső eleven fiú volt, néhány csínyéről – pl. hogy barátjával a nagytemplom tornyának felső ablakán, harangozás közben a kötélén többször is kilendültek – saját maga is beszámolt, mint ahogy az atyai pofonról is...

Az ismereteket mágnesként szívta magába, előbb az elemi iskolában, majd az állami főgimnáziumban, a mai Zrínyi Miklós Gimnázium elődjében. Kiváló tanárai voltak, pl. Marton Boldizsár, akivel később is tartotta a kapcsolatot, mert segített neki első irodalmi próbálkozásainál – vagy Borbély György, a Magyar Paizs c. lap szerkesztője, a Csány László kultusz apostola; de egy évig még a fiatal Pehm József, a későbbi plébános is osztályfőnöke volt. Ő azért nehezebben viselte az eleven gyermeket; később, 1945-ben, mikor Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter fogadta Mindszenty

József hercegprímás esztergomi érseket, a következő párbeszéd hangzott el közöttük:

- Rossz gyerek volt, kedves Dezső!
- Tudom, Osztályfőnök Úr – de már megjavultam!

Keresztury Dezsőt egy rettenetes tragédia vitte el szülővárosából – apja, aki, az első világháború idején, a legnehezebb időkben volt a város polgármestere, 1918-ban öngyilkos lett; a család anyagilag tönkrement, a házukat el kellett adni, Nemesgulácsra költöztek, ő pedig Budapesten folytatta tanulmányait. De minden rosszban van valami jó – így olyan szellemi közegbe, az Érseki Főgimnáziumba került, amely hathatósan segítette tanulmányait, és aztán lehetősége nyílt a magyar szellemi elitképző intézményben, az Eötvös Collégiumban tanulni, de Bécsben és Berlinben is végzett szemesztereket – így került a német kultúra vonzásába, s később a berlini egyetemen kezdett el dolgozni, mint könyvtáros és lektor. Itt már megmutatkozott különleges tehetsége, több mint 500 írásban népszerűsítette a magyar kultúrát német nyelven; lektorként pedig olyan egyéniségeket is tanított, mint Hildegard Grosche, aki Mátyás Iván, Mészöly Miklós, Nádas Péter műveinek egyik jelentős német fordítója lett. A nácizmust nem bírva végül hazajött, és lapszerkesztő, valamint az Eötvös Collégium tanára lett – ennek az intézménynek a második világháború utáni utolsó fénykorában ő volt az igazgatója. A magyar szellemi élet legkiválóbbjai között tartották számon, így 1945-47-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárca élén állhatott.

Keresztury Dezső ekkoriban már csak igen laza kapcsolatban állt szülővárosával, hiszen a családja is a Balaton környékén, Nemesgulácsra költözött; de 1945 novemberében, miután miniszter lett, meglátogatta őt az akkori zalaegerszegi polgármester, Baráth Ferenc, hogy elvigye neki a szülőföld üdvözlését. A polgármester erről szóló tudósítása az Új Zala című lapban jelent meg. Ők egyébként régi ismerősök voltak, hiszen a szintén zalaegerszegi származású

Baráth Ferenc is irodalmár volt és újságíró, Kosztolányi első monográfusa; első cikkeit éppen Keresztury Dezső segítette elhelyezni az irodalmi lapokban... Elmerengtek a Fehérkép, az Arany Bárány és a Becsalicsárda emlékére, s ahogy Baráth írja "...szerényen megköszönte szülőföldje jelentkezését...barátságos, mosolygó üdvözlést küldött Zalaegerszegnek, ahogyan a miniszterek sohase szoktak."

Keresztury életének egyik leginkább meghatározó vonása volt, hogy mindig, konzekvensen zalainak tartotta magát – a Balatonfelvidék is, amelyet második szülőföldjének tekintett, szintén Zala megye területe volt. Ezt a zalai tájat több jelzővel is felruházta, az általa leginkább kedveltek közé tartozott a *derű*, a *józsanság*, a *mértéktartás*, a *szorgalom*, a *pannon múlt*, amelyet antik és keresztény hagyományokra vezetett vissza; ennek az örökségét többre is értékelte, mint mondjuk a keleti származást, a pusztai örökséget. Valószínűleg ezért is írta meg *Zalai vásár* című versét 1943-ban, amely Illyés Gyula *Hídi vásár* c. versére készült reflexióként, amolyan „baráti vitaként” aposztrofálva. Illyés költeményével szemben – amelyben a hídi vásár, melynek "...közepében sámán kántál", s így az ősi világ valamilyen újkori látomásaként jelenik meg – Keresztury szülővárosának vásári képét idézte meg. Az ő ábrázolásában ez a résztvevők számára egy komoly esemény, ünnep, amelyre úgy mennek, mint egy „proseccióra” (körmenetre), „takarosán... ünneplőben”. Az itteni emberek ennek megfelelően „Nem csak összeröfönt népség, ó-magyarság s kereszténység.” Ezek kulcsszavak, melyek egyértelműen mutatják viszonyát és kapcsolódási pontjait szülőföldjéhez, jelezve, hogy az itt élők igazi, törzsökös magyarok, de – keresztények. Még egy kulcsidézlet van a versben, amely az otthoni táj jellemzését adja: „Ez tán nem oly dús költészet, de valóság, igaz élet.”

Ezt fejtette ki az ugyanebben az évben megjelent, *A lángeszű józsanság földjén* című esszéjében is, ahol megkapó líraisággal fes-

tette le szülőföldjét, annak szelíd derűjét, az itt élő nép – urak, iparosok és parasztok – szorgalmát, tehetségét, jelezve, hogy itt a tanulásnak, a művelődésnek is komoly becsülete van. „Pátosz nélküli vidék ez, kissé félreeső, de bensőséges, mély hagyományokkal gazdag”- írta jellemzésül. Nem hallgatta el keserű tapasztalatait, emlékeit sem, de mégis inkább azt a pozitív üzenetet fogalmazta meg, amelynek sorai az 1971-ben készült, Zalaegerszeget bemutató film kísérőszövegébe is bekerültek: „...a hegyeken a történelem pihen, s a lankák mosolygó derűje nem változik. A zalai természet a valóságban is költői, sőt több: emberi.” Ez képezte a későbbiekben is tudósi és költői programjának a háttérját.

A második világháborút követően – ahogy már említettük – Keresztury Dezső miniszter, s ezzel párhuzamosan az Eötvös Collégium igazgatója is volt. Politikai törekvéseinek egyik sarkalatos pontja – a szabadművelődés támogatása mellett – az általános iskolai rendszer megteremtése lett volna az országban, immár nyolc osztállyal (ennek kialakítása már a háború idején elkezdődött). Legnagyobb vitája ezzel kapcsolatban egykori zalaegerszegi osztályfőnökével, Mindszenty József hercegprímással volt, aki a többi felekezettől eltérően semmilyen módon nem járult hozzá, hogy a felekezeti iskolákból általános iskolák legyenek. Mindszenty nyilván az egyházi befolyás megszűnésétől, a szekularizálódás elterjedésétől félt – utóbb látszott meg, hogy nem alaptalanul, mert a megerősödő kommunista hatalom már nem is tárgyalt, csak államosított, s az egyházakat szinte teljes egészében kiszorította az iskolai oktatásból. Keresztury 1947-ben megvált a miniszteri tárcától, csak az Eötvös Collégium igazgatásával foglalkozott, de 1949-ben innen is mennie kellett. Fő foglalkozása ezután a könyvtárosság lett, életének – munkásságának legfőbb értelme pedig kultúránk értékeinek mentése, megőrzése és bemutatása. Így sikerült megőrizni a széthordástól pl. a keszthelyi Festetics-könyvtárat, pedig a kastélyt is sok mindenre

szánták abban az időben, de ide sorolhatjuk Madách Imre elfeledett műveinek ébresztését vagy Babits Mihály hagyatékának megmentését is. Később a Magyar Televízióval is szorosabb kapcsolatba került, és számos ismeretterjesztő filmet forgatott kulturális értékeinkről, amelyekért több nívódíjat is kapott. A magyar művelődéstörténet terén a színház, tánc- és könyvtártörténet alapműveit készítette el, neves közreműködő szerzőtársakkal, tudósokkal.

Az ötvenes évek második felében költői pályafutása is elindult – korábbi, szórványos versírási kísérletei után 1956-ban jelent meg a *Dunántúli hexameterek*, 1957-ben pedig a *Lassul a szél* c. kötete, mely szonettek tartalmaz. A kötetek tartalma és formaisága is a szülőföld felé mutat, hiszen a kötött forma, az antik hagyományok költői használata a pannon vidéket idézi, a versek pedig az ott-honi élményekből táplálkoznak.

Az itthoni tájjal a hatvanas évek vége felé került szorosabb kapcsolatba. Volt a televízióban egy beszélgetés, melyen Gábor Miklós és Újlaky László színművészek mellett Keresztury Dezső is részt vett – az elszármazott zalaiak a városhoz kötődő gyermekkori emlékeiket idézték fel a műsorban. Ezután hívta meg Kereszturyt a leánykollégium akkori igazgatója, Felföldi Tiborné egy találkozóra, mely új fejezetet nyitott a városhoz fűződő kapcsolatában. Kereszturynek láthatóan jól esett a szívélyes fogadtatás, ugyanakkor meglepte és megfogta az a fejlődés, amit a város állapotával kapcsolatban tapasztalt. Az emlékei egy hangulatos, de kissé álmos, poros kisvároshoz kötődtek – gyermekkorának helyszíneit megtalálta ugyan, de egy dinamikusan fejlődő, gyárakkal, üzemekkel, iskolákkal, intézményekkel ellátott, népességében és szellemiségében is átalakuló várossal találta szembe magát. Megismerkedett Kustos Lajossal, a városi tanács elnökével, és a két ember jó viszonyba, sőt hamarosan munkakapcsolatba is került egymással. Keresztury Dezső írói munkásságában újra megjelent Zalaegerszeg – 1970-ben bevezetőt írt a város fejlődését

reprezentáló képeskönyvhöz, majd pedig 1971-ben a városi tanács megrendelésére, a MAFILM gyártásában készülő kétrészes, Zalaegerszeg és a megye értékeit bemutató film szövegének megírására is vállalkozott. Ugyancsak 1971-ben a Göcseji Helikon 3. számában jelent meg a *Hazalátogatóban* című verse.

Megismerkedett a helyi művészekkel, költőkkel: talán a legbensőségesebb kapcsolat Németh János keramikusművészhez fűzte, akit atyai jó barátként szeretett, és gyakran felkereste műtermében, magával vive számos művészt, alkotót is. Így járt itt például Amerigo Tot szobrászművész vagy Sinkovits Imre színművész is.

Egykori iskolájával, a Zrínyi Miklós Gimnáziummal természetesen felvette a kapcsolatot, és itt is próbált segíteni – feleségével, Keresztury Máriával közösen díjat hoztak létre a kimagasló teljesítményt nyújtó diákok számára, sőt zongorát is ajándékoztak a zenei nevelés támogatására.

A városi tanács nagyra értékelte Keresztury Dezső Zalaegerszeg népszerűsítésével kapcsolatos tevékenységét, azt, hogy - mai szóval - egyfajta pozitív városmarketinget valósított meg, nevével, személyiségével reprezentálva a várost a külvilág előtt. Ez abban a korban igen fontos volt, mert a város és a szorosan hozzá kapcsolódó Göcsej nem volt jó hírű vidék, gyakran használták ezzel kapcsolatban a „sötét” jelzőt, az elmaradottság és a szegénység szimbólumai voltak. Keresztury írásaiban, interjúiban, verseiben a helyi értékeket hangsúlyozta; az 1943-ban megjelent Lángeszű józanság földjén című esszéjének gondolatmenetét tovább folytatva nagy versében, a Józanság lángelméiben is azt nyomatékosította, hogy ez a vidék, az itteni történelmi személyiségek milyen sok mindent adtak a magyar hazának, kultúrának – ugyanakkor ezt mintegy párhuzamba állította a jelenkor fejlesztési tevékenységével, ismételten rámutatva, hogy az a korábbi hagyományok folytatója, józan és mérték-tartó, de szorgalmas és kitartóan dolgozó.

A városi tanács mindezekre tekintettel 1975. október 20-án díszpolgári címmel tüntette ki Keresztury Dezsőt.

A szülővárossal mind szorosabbá váló kapcsolat egy újabb kezdeményezésre ösztönözte Kereszturyt. Bár apja halála előtt legtöbb zalaegerszegi ingatlanukat el kellett adniuk, nagyon rossz állapotban, de továbbra is a család birtokában volt a Jánka-hegyen épített egykori hegyi hajlékuk. A városi vezetéssel megtárgyalva tervét lemondott az őt ebben megillető örökrésről, a város pedig megváltotta a többi örökös részét. Az így a város tulajdonába jutó épületet felújították, és 1978 júniusában megnyitották, mint történelmi és irodalmi emlékházat. Keresztury Dezső ezzel egyrészt apjának állított megkésztet, de mégis létező emléket, másrészt az általa adományozott bútorokkal, festményekkel, könyvekkel egy különleges gyűjteményt hozott létre, mely napjainkig is folyamatosan gazdagodik a magyar kultúra – Kereszturyhoz fűződő – emlékeivel.

A házat a József Attila Városi Könyvtár kezelte, először még lakótelepi könyvtár is működött benne – Keresztury Dezső pedig egy állandó otthonra is lelt így a városban, hiszen a vendégszoba mindig a rendelkezésére állt. A könyvtár akkori vezetője, Nyakasné Túri Klára is elkötelezetten támogatta és végezte ezt a feladatot, és bár 1981-ben nyugdíjba vonult, a Keresztury gyűjteményt még évtizedekig gondozta, gyarapította.

Amikor Keresztury 1984 szeptemberében nyolcvan esztendőssé lett, talán akkor tartották a városban a legnagyobb szabású ünnepést tiszteletére. Az akkori Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban egy életmű kiállítást rendeztek, ahol tizenöt tárlóba rendezve mutatták be műveit – a kiállítás címe az Eötvös Collégium jelmondata volt: *Szabadon szolgál a szellem*. A megyei könyvtárban elkészítették munkásságának első bibliográfiáját; az egykori zsinagógából átalakított, frissen elkészült Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben pedig

gálaműsort tartottak tiszteletére, melyet a Magyar Rádió is közvetített. A gálaműsorban neves színművészek is felléptek, a jeles alkalomra Agárdy Gábor színművész pedig egy portrét festett Keresztury Dezsőről, mely jelenleg a Keresztury Emlékházban látható. Egykori iskolájában, a Zrínyi Miklós Gimnáziumban is ünnepséggel köszöntötték, a kórus a Doráti Antal zeneszerző által megzenésített *Imádság* című versét énekelte. A Zala Megyei Tanács Alkotói Díj-ban részesítette, és kiadta *Állandóság a változásban* című verseskötetét.

1987 októberében ismét egy jelentős kezdeményezés élére állt: a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, melynek elnöke volt, létrehozta Délnyugat-dunántúli Tagozatát, s ennek munkájába a helyi irodalmárok, pedagógusok is bekapcsolódhattak. Az irodalomtörténeti társaság Zalaegerszegen tartotta tudományos ülését, melynek témája a költő Zrínyi Miklós szellemi öröksége volt. Keresztury számára Zrínyi mindig az egyik legfontosabb zalai és magyar történelmi személyiség volt, ráadásul élete és tragédiája folyton apjára emlékeztette. Ennek jegyében született meg egyetlen színpadi műve, a *Nehéz méltóság* c. dráma, amely 1993-ban jelent meg kötetben. A Magyar Irodalomtörténeti Társaságban igen aktív szereplő volt az egyik legjobb Zrínyi - kutató, filológus, Kovács Sándor Iván professzor, aki a helyi muzeológusokkal, könyvtárosokkal, irodalmárokkal jó viszonyt alakított ki; ő írta a drámához az utószót. Keresztury Dezső ekkor a megyei könyvtárban is találkozott tisztelőivel - talán az egyetlen alkalom volt, amikor a megyei és városi párt- és tanácsi vezetők a könyvtárban így együtt voltak.

Keresztury életének utolsó évtizedében is szorgalmasan dolgozott: *Mindvégig* című Arany János monográfiája 1990-ben jelent meg. Évente - ha tehetné, többször is - ellátogatott Zalaegerszegre. Itt jelent meg *Önarcképek* című verseskötete 1991-ben. Megírta *Emlékezéseim. Szülőföldrőlem* címmel visszaemlékezéseit gyermek- és ifjúkoráról,

mely 1993-ban látott napvilágot, és egyben fontos várostörténeti dokumentum is. A Keresztury ház és Tudományos Gyűjtemény gondozására létrejött a Keresztury Ház Kuratórium, melynek tagja volt az egykori tanácselnök, Kustos Lajos, Németh József nyugalmazott múzeumigazgató, Németh János keramikusművész, Nyakasné Túri Klára, a gyűjtemény gondozója.

1994-ben 90 éves lett, ekkor is megünnepezték születésnapját, újabb kiadványokkal. A zalaegerszegi önkormányzat és a Magyar Bibliofil Társulat jelentette meg az *Imádság békességért* című kötetet: ebben - Kovács Sándor Iván kérdésére válaszolva - ismételtelen leszögezte: „Én megtartottam ehhez a városhoz hűségemet, mert nagyon sok mindent köszönhetek neki.” A zalaegerszegi és megyei önkormányzat támogatásával jelent meg az Irodalomtörténet c. folyóirat az évi 3. száma, mely egy tanulmánygyűjtemény Keresztury Dezső munkásságáról, és tartalmazza addigi tevékenységének bibliográfiáját is. Ekkor tüntették ki Zalaegerszeg Megyei Jogú Város címerével is.

Utoljára 1996. februárjában járt Zalaegerszegen; tavasszal a frissen megkapott Széchenyi -díjból egészítette ki a korábban tett gimnáziumi alapítvány pénzügyi keretét. A halála előtti héten jelent meg a Pannon Tükör aktuális száma, benne kézirásával utolsó verse, a *Számadás*. „Az utolsó kapunál még egyszer visszanézek, Az Úr hidege tör rám...” írta, mintegy búcsúzóul.

Keresztury Dezső 1996. április 30-án hunyt el, Budapesten. A Farkasréti temetőben van a sírja, közel atyai jóbarátjához, a szintén zalaegerszegi származású Pais Dezsőhöz. Temetésén a város nevében Gyimesi Endre polgármester búcsúztatta, ekkor megszólaltak a zalaegerszegi harangok is. Szellemi öröksége viszont eleven maradt. A Keresztury Ház Kuratórium Keresztury Emlékbizottsággá alakult, ma is működik. Két év múlva, 1998-ban a Zrínyi Miklós Gimnázium - a Deák Ferenc Megyei Könyvtár együttműködésével, az emlékki-

zottság támogatásával – egy dokumentumkötetet adott ki, „*Csak tettem a dolgom...*” címmel, melyben a vele készült interjúk, beszélgetések, róla szóló írások találhatók. A kiadvány sikerét mutatja, hogy újra ki kellett nyomni.

2004-ben, születésének 100. évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémián megalakult kuratórium, melynek elnöke Hámori József akadémikus, korábbi kulturális miniszter volt, Keresztury Dezső munkásságát a Magyar Örökség részének nyilvánította – az erről szóló diplomát ma a Keresztury Emlékházban őrizzük. Zalaegerszegen az egykori házukon emléktáblát helyezett a város önkormányzata; a József Attila Városi Könyvtár gondozásában, kiadásában, Kass János illusztrációival megjelent a *Szétbogozhatatlan* című verseskötete, valamint egy különleges CD lemez is, *Keresztury Dezső 1904-1996* címmel. A lemezen minden szerző és előadó – két zenész kivételével - zalaegerszegi származású: Keresztury mondja saját verseit, illetve

Gábor Miklós színművész is előad több költeményt. Király László zeneszerző megjelenítésében a *Hazalátogatóban* versciklust halljuk.

Az utolsó nagyobb megemlékezésre születésének 110. évfordulóján, 2014-ben került sor – ekkor a város az évet Keresztury Emlékévként nyilvánította. A belvárosi Keresztury-házra elhelyezték Németh János domborművét, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár és a Keresztury Dezső Művelődési Központ együttműködésében pedig egy minden eddiginél gazdagabb kiállítás idézte meg életét és munkásságát. A Pannon Írók Egyesülete emlékkonferenciával tisztelgett előtte. A Keresztury Emlékház gyűjteménye számos relikviával, a magyar kultúra és Zalaegerszeg történetének egyedülálló darabjaival gazdagodott – a gyűjtemény ma már szerves része Zalaegerszeg kulturális kincstárának, és felkerült a város turisztikai vonzerejét tartalmazó kínálatba is.

Egon Schiele: Figura, ceruzarajz

